

BOZOR MEXANIZMI SIRLARINI OCHISH: AUKTSIONLAR MOLIYA
BOZORINING SU'RATINI QANDAY OSHIRADI

Ergashev Elyor Elbekovich

Denov Tadbirkorlik va Pedagogika insituti

Tadbirkorlik va boshqaruv fakulteti Iqtisodiyot

yo'nalishi 1-kurs 2I-24 guruh talabasi

+ 998 91 967 59 17 dtpi.2i24.student@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14520614>

Annotatsiya. Ushbu tezisda bozor mexanizmining tarkibiy qismi bo'lgan auksionlarning moliya bozorlaridagi roli va samaradorligi tahlil qilinadi. Auksionlar orqali narxlarning tezkor shakllanishi, likvidlikni ta'minlash va bozor shaffofligini oshirish kabi jarayonlar yoritilgan. Shuningdek, auksionlar moliyaviy aktivlar savdosini tezlashtirish, raqobatni kuchaytirish va risklarni boshqarishda muhim vosita ekanligi ko'rsatilgan. Maqola moliya bozorlari sur'atini oshirishda auksion mexanizmlarining ahamiyatini ochib beradi.

Kalit so'zlar: bozor mexanizmi, auksion, moliya bozori, narx shakllanishi, likvidlik, shaffoflik, raqobat, risklarni boshqarish, investitsiya, Gollandcha auksion, Inglizcha auksion, talab va taklif.

Kirish: Bozor iqtisodiyoti sharoitida **bozor mexanizmi** asosiy tamoyillardan biri bo'lib, u talab va taklifning o'zaro ta'siri orqali resurslarni samarali taqsimlashni ta'minlaydi. Bu jarayonda bozorning ishtirokchilari — sotuvchilar va xaridorlar — o'z manfaatlariga ko'ra qarorlar qabul qilib, narxlarning tabiiy shakllanishiga hissa qo'shadilar. Bozor mexanizmi, ayniqsa, **auksionlar** kabi vositalar yordamida yanada samarali ishlaydi. Auksionlar moliya bozorlarida ayniqsa katta ahamiyatga ega, chunki bu kabi bozorlar yuqori tezlikda qaror qabul qilishni, katta hajmda tranzaksiyalarni amalga oshirishni va raqobat muhitida ishlashni talab qiladi.

Auksionlar — bu maxsus savdo mexanizmi bo'lib, unda narxlar real vaqt rejimida ishtirokchilar tomonidan belgilab boriladi. Xaridorlar o'z takliflarini bildiradi, sotuvchilar esa eng yaxshi shartlarga asoslangan holda qaror qabul qiladi. Auksion jarayonida har bir ishtirokchi o'ziga qulay bo'lgan narxni taklif qilishga harakat qiladi, bu esa mahsulot yoki aktivning haqiqiy bozor qiymatini aniqlashga yordam beradi.

Auksionlarning asosiy afzalliklaridan biri — bozor sharoitlariga tez va samarali moslashish imkoniyatini yaratishi. Masalan, moliya bozorlarida aksiyalar, obligatsiyalar yoki valyutalar kabi aktivlar narxi bir zumda o'zgarib turadi. Xaridorlar va sotuvchilar o'rtasidagi **talab**

va taklif muvozanatga kelgan nuqtada real vaqt rejimida tranzaksiyalar amalga oshadi. Bu esa narxlarning tezkor shakllanishiga olib keladi.

Bundan tashqari, auksionlar bozordagi **likvidlikni oshirish** uchun muhim vositadir. Likvidlik — bu aktivlarni tezkor sotish yoki sotib olish imkoniyati deganidir. Misol uchun, davlat obligatsiyalarini joylashtirishda auksion mexanizmlari yordamida investorlar o'z takliflarini bildiradi va obligatsiyalar qisqa vaqt ichida sotuvga chiqariladi. Bu jarayon nafaqat vaqtni tejaydi, balki bozorning faol va samarali ishlashiga ham xizmat qiladi.

Shuningdek, auksionlar orqali **bozor shaffofligi** ta'minlanadi. Auksion jarayonida barcha ishtirokchilar bir xil ma'lumotga ega bo'ladi, narxlar ochiq-oydin shakllanadi va hech qanday yashirin kelishuvlar yoki noaniqliklarga o'rin qolmaydi. Bu esa barcha tomonlarga adolatli sharoit yaratadi va investorlarga o'z mablag'larini yanada ishonchli boshqarish imkonini beradi.

Natijada, auksionlar bozor mexanizmining samarali ishlashida muhim vosita bo'lib, nafaqat narxlarning tez shakllanishini ta'minlaydi, balki bozor likvidligini oshiradi, shaffoflikni yaratadi va raqobatni kuchaytiradi. Ayniqsa moliya bozorlarida, bunday mexanizmlar tezkor tranzaksiyalarni amalga oshirish hamda aktivlarning haqiqiy qiymatini aniqlash imkonini beradi. Bu esa bozor ishtirokchilariga o'z qarorlarini tez va aniq qabul qilishda yordam beradi.

Auksionlarning moliya bozoridagi o'rni

Moliya bozorlari — bu doimiy ravishda o'zgaruvchan, tezkor va murakkab tizim bo'lib, unda samaradorlik, aniqlik va ishonch juda katta ahamiyatga ega. **Auksionlar** esa aynan shu jarayonlarning uzluksiz va samarali ishlashini ta'minlaydigan vositalardan biri hisoblanadi. Ular narxlarning shakllanishi, likvidlikni oshirish, bozor shaffofligini ta'minlash va ishtirokchilar o'rtasidagi raqobatni kuchaytirish orqali moliya bozorining umumiy sur'atini oshiradi.

Tezkor narx shakllanishi

Auksionlarning eng muhim xususiyatlaridan biri — **narxlarning tez va aniq shakllanishi**dir. Bozor iqtisodiyotida narxlar talab va taklif asosida belgilanadi. Moliya bozorlari, xususan, aksiyalar, obligatsiyalar va valyutalar savdosida narxlarning aniqligi va tezkorligi juda muhim.

Auksionlarda xaridorlar va sotuvchilar real vaqt rejimida o'z takliflarini bildiradilar. Xaridorlar mahsulot yoki aktivni sotib olish uchun qancha pul to'lashga tayyor ekanligini bildirsa, sotuvchilar esa eng qulay narxni taklif qiladilar. Ushbu jarayonning o'zi narxni tabiiy shakllantiradi: talab oshganida narx ko'tariladi, aksincha talab kamayganda narx tushadi.

Misol: Fond birjasida aksiyalar savdosi auksionlar orqali amalga oshiriladi. Investorlar aksiyalarni sotib olish yoki sotish uchun turli narxlarni taklif qiladilar va eng yaxshi takliflar

asosida bitimlar tuziladi. Agar biror kompaniya aksiyasiga talab yuqori bo'lsa, narx ko'tariladi. Aksincha, agar aksiyaga qiziqish pasaysa, narx tushadi. Bu jarayon investorlar uchun aniq va adolatli narx shakllanishini ta'minlaydi.

Likvidlik — bu aktivni tez va oson sotish yoki sotib olish imkoniyatini bildiradi. Bozorda likvidlik qanchalik yuqori bo'lsa, investorlar uchun aktivlarini bozor narxida tez realizatsiya qilish imkoniyati shunchalik katta bo'ladi. Auktsionlar bozor likvidligini oshirishda muhim rol o'ynaydi.

Masalan, davlat obligatsiyalarini joylashtirish uchun o'tkaziladigan auktsionlar bu jarayonning yorqin namunasi hisoblanadi. Ushbu auktsionlarda yirik va kichik investorlar ishtirok etib, o'z takliflarini bildiradilar. Raqobatli savdo tufayli obligatsiyalar qisqa vaqt ichida sotilib ketadi va bozor likvidligi oshadi. Shuningdek, bunday auktsionlar investorlar uchun qulay imkoniyatlar yaratib, ularga bozor narxida tez va ishonchli savdo qilish imkonini beradi.

Bozor shaffofligi va samaradorlik

Auktsionlar bozor shaffofligini ta'minlaydi, ya'ni barcha ishtirokchilar uchun narxlar ochiq va aniq bo'ladi. Shaffoflik — bu moliya bozorining samaradorligi uchun muhim omil, chunki u ishtirokchilarga bir xil ma'lumot asosida qaror qabul qilish imkonini beradi.

Auktsionlarda narxlar barcha ishtirokchilar uchun real vaqt rejimida ko'rinadi, va hech kim maxfiy kelishuv yoki yashirin informatsiya yordamida ustunlikka ega bo'lolmaydi. Bu esa adolatli va raqobatbardosh bozor muhitini yaratadi.

Investorlar shaffoflik tufayli o'z mablag'larini bozor tomonidan adolatli baholangan aktivlarga kiritishlari mumkin. Bu jarayon bozor ishtirokchilarining ishonchini oshiradi va moliya bozorining samarali ishlashiga xizmat qiladi.

Raqobatni rag'batlantirish Auktsionlar xaridorlar va sotuvchilar o'rtasidagi raqobatni kuchaytiradi. **Moliya bozorlarida bu raqobat narxlarning real bozor sharoitlariga yaqinlashishiga yordam beradi. Xaridorlar eng past narxda sotib olish, sotuvchilar esa eng yuqori narxda sotish istagida bo'ladi. Natijada, har ikki tomon uchun maqbul narx aniqlanadi.**

Raqobat investorlar va ishtirokchilarni faolroq bo'lishga, bozorni yaxshiroq o'rganishga va tezroq qaror qabul qilishga undaydi. Bu esa bozorni yanada dinamik, tezkor va samarali qiladi.

Xulosa

Auktsionlar moliya bozorlarining samaradorligini oshirishda muhim vositalardan biri hisoblanadi. Ular narxlarning tezkor va adolatli shakllanishini ta'minlaydi, bozor likvidligini oshiradi va shaffoflikni kuchaytiradi. Bu jarayonlar talab va taklifni tabiiy ravishda birlashtirish orqali moliyaviy resurslarning eng samarali taqsimlanishiga xizmat qiladi.

Narxlarning tez shakllanishi tufayli xaridorlar va sotuvchilar bozor sharoitlariga tez moslashib, real vaqt rejimida oqilona qarorlar qabul qilish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Likvidlikning oshishi esa investorlarning o'z aktivlarini istalgan paytda tez va oson sotishi yoki sotib olishini ta'minlaydi, bu esa moliya bozorlarini yanada dinamik va ishonchli qiladi.

Bundan tashqari, auksionlar tufayli bozor shaffofligi ta'minlanadi: barcha ishtirokchilar teng sharoitda faoliyat yuritib, narxlar haqida bir xil va aniq ma'lumotga ega bo'ladilar. Bu esa noaniqliklarni kamaytirib, adolatli bozor muhitini yaratadi. Aynan shaffoflik va raqobat tufayli bozor ishtirokchilari aktivlarning haqiqiy qiymatini aniqlashlari va o'z mablag'larini to'g'ri joylashtirish imkoniga ega bo'ladilar.

Umuman olganda, auksionlar moliya bozorlari samaradorligini oshirish orqali nafaqat investorlarning ishonchini mustahkamlaydi, balki moliyaviy resurslarning oqilona taqsimlanishini ham ta'minlaydi. Bu esa uzoq muddatda barqaror iqtisodiy o'sishga ham katta hissa qo'shadi. Auksion mexanizmlari investorlarning o'z mablag'larini samarali boshqarishlariga yordam berib, bozorning tezkor va samarali ishlashini qo'llab-quvvatlaydi.

REFERENCES

1. **Mankiw, N. Gregory.** *"Principles of Economics" (Iqtisodiyot tamoyillari).*
Ushbu kitob bozor mexanizmi, talab va taklif nazariyalari, narx shakllanishi kabi tushunchalarni mukammal yoritadi.
2. **Samuelson, Paul A., Nordhaus, William D.** *"Economics" (Iqtisodiyot).*
Ushbu klassik iqtisodiy adabiyotda bozor iqtisodiyoti va auksion mexanizmlarining asosiy tamoyillari tushuntiriladi.
3. **Begg, David, Vernasca, Gianluigi.** *"Economics" (Iqtisodiyot nazariyasi).*
Talab va taklifning bozorga ta'siri, narxlarning aniqlanishi va likvidlik tushunchalari aniq va sodda tilda bayon etilgan.
4. **Mishkin, Frederic S.** *"The Economics of Money, Banking, and Financial Markets" (Pul, banklar va moliya bozorlarining iqtisodiyoti).*
Ushbu kitobda moliya bozorlarining samaradorligi, shaffoflik va likvidlik kabi mavzular batafsil yoritilgan.
5. **Krugman, Paul, Wells, Robin.** *"Microeconomics" (Mikroiqtisodiyot).*
Mikroiqtisodiy tamoyillar asosida auksionlarning samaradorligi va bozor sharoitlariga moslashuv mexanizmlari yoritiladi.
1. **Investopedia** – www.investopedia.com

Moliyaviy bozorlar, auksionlar va likvidlik haqida keng qamrovli tushunchalar va misollar keltirilgan.

2. **World Bank (Jahon Banki)** – www.worldbank.org

Bozor samaradorligi, iqtisodiy resurslarni taqsimlash va auksionlar haqidagi hisobotlar va ma'lumotlar.

3. **OECD (Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti)** – www.oecd.org

Moliya bozorlari, auksionlar va iqtisodiy samaradorlikni oshirish usullari haqidagi statistik ma'lumotlar va tahlillar.

4. **Financial Times** – www.ft.com

Zamonaviy moliya bozorlari va auksion mexanizmlarining dolzarb amaliyotlari haqida maqolalar va tahlillar.

5. **Bloomberg** – www.bloomberg.com

Moliyaviy savdo jarayonlari, valyuta va aksiyalar bozorlaridagi auksionlar haqida yangiliklar va ekspert tahlillari.

6. **NASDAQ** – www.nasdaq.com

Birja savdolari, auksion mexanizmi va real vaqt rejimida narx shakllanishi haqida amaliy ma'lumotlar.

7. **Harvard Business Review** – www.hbr.org

Bozor mexanizmlari, raqobatbardoshlik va shaffoflik kabi mavzularda ilmiy maqolalar va tadqiqotlar.